

УДК 330.322:330.341+339.137.2

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

І. Крупка

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто засади функціонування та особливості розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні в умовах формування глобальної економіки, досвід цієї діяльності у зарубіжних країнах. Обґрунтовано необхідність її активізації та посилення контролю за ефективністю, як чинника забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність національної економіки.

Економіку будь-якої країни сьогодні вже не можна розглядати як щось самодостатнє, оскільки вона перебуває під могутнім впливом світових відносин та глобальних інноваційних процесів. З другої половини ХХ ст. науково-технічний й технологічний прогрес став визначальним чинником розвитку як окремих національних економік, так і міжнародних економічних та політичних відносин загалом. На сучасному етапі цей вплив теоретично відтворений у концепції “економіка знань”, що сформувалася в процесі аналітичного узагальнення закономірностей економічного розвитку світової спільноти на межі тисячоліть.

Необхідність в Україні здійснювати сучасну структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової парадигми та зволікання з проведенням таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а також призводить до загострення соціальної напруженості й проблем реалізації соціальних стандартів. У зв'язку з цим актуальним стає забезпечення високого рівня соціально-економічної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

З теоретичної точки зору, щоразу підтверджується істина ринкової економіки: “щоб розвиватися треба оновлюватися”. Необхідно зазначити, що період економічного зростання, який переживає Україна, важливо закріпити відповідною ефективною макроекономічною політикою уряду. Основою такої політики має стати політика зростання обсягів інвестицій у реальний сектор економіки. Особливо виразно це спостерігається у недержавному секторі, зокрема щодо вкладень у нові машини й устаткування. Однак сьогодні не можна досягти економічного зростання і підвищити рівень життя людей без інноваційної активності і науково-технічних досягнень. Нововведення є вагомими елементами економічної та соціальної стратегії, без них неможливе виведення української економіки на траєкторію сталого розвитку. Недостатність наукової компоненти у національній і глобальній економічній політиці збільшує кількість зовсім непотрібних руйнівних помилок.

Отже, головною метою цієї статті є висвітлення основ сучасного економічного розвитку країни, проблем впровадження інноваційних високотехнологічних проєктів, пов'язаних з підвищенням ефективності інвестиційної діяльності.

У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі до проблем розвитку інвестиційної діяльності зверталось чимало вчених економістів, зокрема А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Губський, С. Захарін, С. Злупко, А. Пересада, І. Лукінов, С. Реверчук, Т. Веблен, Л. Ерхард, Дж. Кейнс, В. Ойкен, В. Парето, Ф. Гайск, Д. Гікс та низка інших, які розглядають широке коло питань, пов'язаних з аналізом державної інвестиційної політики, економічним стимулюванням інвестицій. Водночас більшість науковців незначну увагу приділяють необхідності формування комплексних регіональних систем залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, що зумовлює своєчасність і актуальність даного дослідження.

Однак недостатньо дослідженим залишається аспект встановлення довготермінових відносин між суб'єктами господарювання і їхніми стратегічними інвесторами, власниками і фінансовими інститутами для формування галузевої структури національної економіки. Водночас різні дослідження свідчать, що саме активізація інвестиційної діяльності є головним чинником економічного зростання. Це підтверджують багато економічних теорій, проте розбіжності полягають тільки в тому, які за формою власності інвестиції мають відігравати головну роль у забезпеченні сталого розвитку національної економіки, зокрема в умовах глобалізації. Прихильники класичної економічної теорії стверджують, що ефективними, а отже й доцільними є лише приватні інвестиції і ринковий механізм їх розподілу між галузями економіки. Кейнс і його послідовники головну роль відводять державним інвестиціям з адміністративно-ринковим механізмом регулювання (розподілу). Проте усі вони розглядають інвестиції як фундамент економічного зростання та соціального розвитку.

Зауважимо, що в економіці України останніми роками повністю проявилися недоліки, зумовлені ігноруванням інноваційних підходів до її розвитку. На думку багатьох оглядачів, учених-економістів, головною

причиною новітньої кризи в країні є інноваційний застій усіх сфер суспільного життя [2, с. 8]. Отже, шлях до порятунку і розвитку економіки України пролягає тільки через інноваційну економіку і політику.

Вперше поняття “інновація”, “нові комбінації” було вжито у наукових працях відомого економіста Й. Шумпетера “Теорія економічного розвитку” (1912) та “Капіталізм, соціалізм і демократія” (1942). На думку вченого інновація – головне джерело прибутку [8, с. 19].

Американський економіст І. Фішер трактував інновації як могутній чинник інвестицій. Він доводив, що результатом будь-якого відкриття є підвищення рівня доходу над витратами, зростання ставки процента та пожвавлення інвестицій. Воно триватиме доти, доки не відбудеться інвестиційне насичення і, як наслідок, зниження ставки процента, а також доти, доки підприємці отримуватимуть надприбутки від інноваційної діяльності та називає цю межу граничною продуктивністю інновацій [17, с. 72].

Відомий дослідник процесів міжнародної конкуренції М. Портер [13, с. 120] зазначив, що в стратегічних аспектах інновації охоплюють не лише нові технології, а й нові шляхи та методи виконання, по суті, простих речей. Це, за його словами, може виражатись у новому дизайні продукції, новому виробничому процесі, новому підході до маркетингової діяльності чи новому шляху організації або навчання.

Ще 1977 р. Комісія Сенату США констатувала, що в найближчому майбутньому питання науки і технології заслуговуватимуть на більшу увагу, ніж будь-який інший елемент національної політики. Успішний розвиток науково-технічного прогресу можливий лише за зміцнення його матеріально-технічної бази та зростання технологічного рівня вітчизняного виробництва, запровадження ресурсоощадний і екологічно чистих технологій. Отже, стратегічним завданням цієї політики є формування конкурентоспроможного промислового виробництва, здатного забезпечити економічну безпеку України і нарощування експорту поки що окремих видів вітчизняної продукції. Побудова сьогоднішньої інноваційно-інвестиційної політики держави має відповідати таким основним принципам: системність і комплексність, пріоритет виробника при визначенні як цілей політики, так і механізмів її реалізації, опора на науку в процесі розроблення політичних та економічних рішень.

Характерною особливістю інновацій, або інноваційного процесу, є, передусім, його ризиковість. За деякими розрахунками ймовірність втілення нової ідеї в новому продукті досягає лише 8,7%. Згідно з іншими даними, комерційний успіх будь-якого нововведення становить близько 10%, що змушує потенційного інвестора з обережністю ставитись до запропонованих йому об'єктів вкладення коштів.

Досвід провідних країн світу засвідчує, що державна інноваційна політика спрямована, найперше, на створення сприятливого економічного середовища для інноваційних процесів, її головною метою є поєднання науки з завданнями виробництва. Вона охоплює такі моменти, як підготовка наукових та інженерних кадрів, запровадження програм розвитку інноваційного бізнесу, співробітництва між великими корпораціями та університетами чи науково-дослідними установами.

Зазначимо, що усі заходи державного регулювання інноваційної діяльності поділяють на прямі та непрямі. До прямих належать адміністративно-відомча (передбачає пряме дотаційне фінансування, згідно з законами про сприяння інноваціям) та програмно-цільова форми державного регулювання (передбачає контрактне фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримки нововведень, надання фірмам спеціальних кредитних пільг тощо).

Метою непрямих методів регулювання інноваційної діяльності є створення сприятливого макроекономічного середовища, до них належать лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, запровадження спеціальних законодавчих норм щодо права на інтелектуальну власність, а також створення соціальної інфраструктури, яка охоплює формування єдиної інформаційної системи в межах країни.

В інноваційній політиці провідних країн світу найбільш поширені дві моделі – американська та японська.

В умовах масового технічного переозброєння та модернізації промислового виробництва на базі нової техніки і глобалізації економіки особливого значення набувають державні програми залучення інвестицій в інноваційну сферу. Яскравим прикладом цього є саме економіка США, де великомасштабні економічні програми в галузі фінансування та організації наукових розробок і досліджень впроваджують такі установи, як Національний науковий фонд, Бюро стандартів, Міністерство оборони, НАСА, Міністерство енергетики та ін. Американська модель інноваційної політики передбачає виділення технологічного пріоритету і цільове державне фінансування пріоритетної галузі. У США державне фінансування НДДКР є досить значним і становить близько 3,5% ВВП.

Надання пріоритету технологічним інноваціям забезпечує також японська модель, проте акцент тут роблять уже на конкретних технологіях і стимулюють їхній розвиток з метою поступово перевести на нові технологічні рейки всю економіку країни. Доцільність ризику інноваційних проєктів японські менеджери розраховують не лише за критерієм окупності, а й за іншими кількісними та якісними оцінками. Прогнозують не тільки довготерміновий вплив інвестицій на засоби автоматизації та інформаційні технології, на продуктивність праці, а й вплив на матеріальну зацікавленість персоналу, культуру виробництва та трудові взаємовідносини.

Підходи та критерії оцінки ефективності інвестицій в інновації у різних країнах неоднакові. Наприклад, у США та Великобританії особливу увагу приділяють використанню тимчасово вільних коштів на реалізацію короткотермінових програм, тоді як у Японії акцент роблять на ефективність довготермінових інвестицій. Як зазначено, японські менеджери особливо уважно ставляться до якісних оцінок, вважаючи, що вкладати гроші в високотехнологічні процеси треба якомога швидше через моральне старіння обладнання. Японські фірми змінюють методи та критерії довготермінового інвестування на різних його етапах, і в міру проведення програм

комплексної автоматизації встановлюють вищі нормативи рентабельності. Крім того, більшу увагу приділяють аналізу можливих технологічних змін та їхнього впливу на життєвий цикл продукту. Щодо прогнозних розрахунків, то японські менеджери, якщо неможливо передбачити довготермінову динаміку якогось показника, користуються не складними економіко-математичними моделями, а приблизними кількісними та якісними методами оцінки.

Заслугує уваги досвід Великобританії. Економіка цієї країни, як і економіка США та СРСР, мала високу частку державних витрат на військово-промисловий комплекс, які становили близько 50% від загального обсягу НДДКР. Витрати на НДДКР у цій державі досягали близько 3% від ВВП. На початку 1980-х років розроблено програму приватизації промислових підприємств та науково-дослідних установ, які на той час прагнули більше одержати додаткове бюджетне фінансування, а не задовольняти потреби ринку. З часом унаслідок такої приватизації інноваційна діяльність на цих підприємствах активізувалась, що сприяло збільшенню залучення інвестиційних ресурсів. Окрім того, в цій країні діє державна програма надання субсидій підприємствам, згідно з якою підприємствам можуть відшкодувати до 50% витрат на інновації.

У Франції механізми фінансової допомоги в разі інновацій поділяють на чотири категорії: 1) допомога через систему оподаткування, тобто шляхом пільгового амортизаційного режиму; 2) пряма фінансова допомога в двох формах: узгоджені дії через фонд науково-технічних досліджень і субсидіювання дослідно-конструкторських розробок; 3) допомога у вигляді державних замовлень; 4) допомога через пільгове кредитування.

Загалом Європейський союз останнім часом значно інтенсифікував свої зусилля, спрямовані на удосконалення інноваційно-технологічної бази досягнення прогресу. Головну мету у цій сфері було визначено Європейською Радою в Лісабоні у 2000 р. Пізніше її було названо “Лісабонською стратегією”, яка полягала в трансформуванні ЄС до 2010 р. у “найконкурентоспроможнішу й динамічну економіку знань у світі, що надає найкращі робочі місця й забезпечує стійку соціальну стабільність”. Наріжним каменем Лісабонської стратегії стало стимулювання впровадження знань та інновацій, набутих у результаті наукових досліджень, шляхом подальшої консолідації й уніфікації європейського економічного середовища; удосконалення створення, впровадження, поширення й використання знань; модернізації соціальної моделі [14, с. 40].

Починаючи з 2001 р. у країнах Європейського союзу простежується стійке зниження темпів економічного зростання (наприклад, відповідний показник у 2000 р. становив 3,6%, у 2001-му – уже 1,7, 2002-му – 1,1, 2003-му – 0,9%) [5]. На думку фахівців, однією з причин такого спаду було зниження інтересу до інноваційної сфери, що позначилося на інвестиціях [18]. Саме тому на самміті в м. Барселоні у березні 2002 р. керівники європейських урядів і держав визнали основною метою спільної діяльності зростання загального рівня інвестицій у дослідну сферу з 1,9% до 3% ВВП терміном до 2010 р. Для досягнення цієї мети Європейська комісія розробила й ухвалила у 2003 р. план “Інвестування в дослідження”, згідно з яким Європа потребує зростання рівня й кількості наукових розробок для економічного оздоровлення й досягнення довготермінової конкурентоспроможності.

Збільшення інвестицій згідно з зазначеним документом – не остаточна мета. Для досягнення зростання ефективності й конкурентоспроможності економіки в цілому потрібно підтримувати сталий високий рівень інвестицій у знання, дослідження, інновації, підвищення продуктивності праці, удосконалення інформаційної інфраструктури й модернізацію освітньої системи. Зв'язок між інвестиціями й отриманими результатами доволі складний і не є лінійним. Вони безпосередньо залежать від умов, що склалися, особливо від політики уряду у цій сфері. Крім того, існує певний часовий лаг між інвестиціями й надходженням прибутку від них.

Останніми роками уряди усіх країн сприяють нагромадженню й поширенню набутих знань для створення умов розвитку всебічної, в тому числі інноваційної, кооперації між країнами. Частка державних витрат у НДДКР в 2001 р. переважала саме в ЄС і сягала 34% (для порівняння – у США й Японії 29% і 18% відповідно). В Україні за той самий період за кошти державного бюджету фінансувалося 31,6% НДДКР (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за джерелами фінансування в Україні

Джерела фінансування	1995		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%	млн грн.	%
Усього, у тому числі за рахунок:	652	100	2046	100	2432	100	2612	100	3597	100	4252	100	5160	100
держбюджету	245	37,6	614	30,0	752	31,6	733	28,9	1071	29,8	1449	34,1	1711	33,2
власних коштів	15	2,2	61	3,0	210	8,7	147	5,6	228	6,3	276	6,5	338	5,6
коштів замовників вітчизняних	233	35,8	786	38,4	789	32,5	934	35,7	1343	37,3	1475	34,7	1680	32,6
іноземних держав	102	15,6	477	23,3	555	22,8	683	26,2	875	24,3	909	21,4	1258	24,5
інших джерел	57	8,8	108	5,3	126	4,4	115	3,6	80	2,2	143	3,4	173	3,4

Джерело: Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Консультант, 2005. – С. 351; www.ukrstat.gov.ua.

Проте обсяги фінансування інноваційних робіт в Україні упродовж трансформаційного періоду свідчать про сталу негативну динаміку зі щорічними темпами зменшення обсягів усіх форм фінансування науки й освіти, які у

1,5–2,8 раза вищі порівняно з темпами зменшення ВВП. Лише з 2003 р. в структурі фінансування наукових і науково-технічних робіт (що в середньому не перевищувало 1,35% ВВП, згідно даних табл. 3) частка бюджетних коштів почала зростати і становила 29,8%, а у 2004 р. – 34,1% про, що свідчать дані табл. 1. Частка витрат з державного бюджету на наукові та науково-технічні роботи зменшилися з 2,3% ВВП у 1990 р. до 1,16% у 2002 р. і зросли на кінець 2003 р. до 1,35% ВВП. Загальні витрати на наукові дослідження знизилися за 1990–2004 рр. з 3,11% до 1,23% ВВП, хоча Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” передбачено, що бюджетні асигнування на науку повинні становити 1,7% [15].

На думку фахівців Світового економічного форуму без впровадження інновацій країна може досягти певних позитивних результатів (наприклад, підвищити рівень і якість життя), але не сталого розвитку. Швидкість зростання, що зумовлена дією нетехнологічних чинників, з часом знижується, тобто існують певні межі пришвидшення розвитку. Наприклад, удосконалення функціонування інститутів ринкової економіки або поліпшення макроекономічного середовища може позначитися мультиплікативно на економічних показниках слаборозвинених країн. Але, як свідчить практика, за умов досягнення певного ступеня ефективності суспільних інституцій і стабільної макроекономічної ситуації, додаткове поліпшення цих аспектів не має суттєвого впливу на зростання конкурентоспроможності країни. Єдиним із трьох складових глобального індексу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index–GCI), що не піддається загальній тенденції, є технологічний прогрес: чим вищими темпами розвивається науково-дослідна сфера, тим позитивнішим є вплив на зростання економіки.

Країни, що володіють новітніми технологіями, мають ті переваги, що саме вони є найважливішим елементом науково-технічного прогресу, від розвитку якого, відповідно, залежить добробут народу. Країни, що не мають новітніх технологій, залишаються слаборозвиненими. Відсутність новітніх технологій позбавляє такі держави можливості мати конкурентну продукцію навіть в умовах достатніх інвестицій. У ліпшому випадку в ці країни переносять ланки технологічних ланцюжків, не вигідні для інших держав, у гіршому – у них розвивають сировинні виробництва. За цих умов країна позбавляється переваг структурних трансформацій, що забезпечують економічне зростання і конкуренцію на світових ринках.

Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що рівень розвитку і динамізм інноваційної сфери – науки, наукомістких галузей і компаній, світових ринків технологій – створюють основу стійкого економічного зростання. Технологічний прогрес не тільки змінив масштаби і структуру виробництва індустріально розвинених країн, а й помітно вплинув на якість життя і добробут населення.

У розвинених країнах сьогодні надзвичайно поширений процес перетворення винаходів і наукових результатів в успішний технологічний бізнес. Обсяги експорту наукомісткої продукції такі: США – близько 700, Німеччина – 530, Японія – 400 млрд дол. США за рік [1, с.155].

У США вищий рівень рентабельності простежується в сфері комп'ютерних послуг і програмного забезпечення – 21,2%, тоді як у Японії цей показник становить 4,9%, а в європейських країнах – 21,3%. Саме це, а також порівняно низький рівень витрат на заробітну плату забезпечують високу конкурентоспроможність японських товарів, що значно дешевші від американських і європейських. Передусім це стосується продукції високотехнологічних галузей – радіоелектроніки, автомобіле- і суднобудування. Зазначимо, що рівень рентабельності в Україні в часи централізованої економіки був встановлений для нової техніки на рівні 15% (у вигляді нормативу економічної ефективності). Це приблизно відповідає рівню рентабельності інвестицій у Європі та США, де середні значення цього показника становлять 15,1 і 14,1%, а у Японії рівень рентабельності значно нижчий – 5,4% [9, с. 56].

Інвестиційна політика промислово розвинених країн світу на сучасному етапі має дві головні риси: по-перше, зростають інвестиції у наукомісткі галузі, що визначають науково-технічний прогрес виробництва; по-друге, висока частка інвестицій у модернізацію і реконструкцію традиційних галузей економіки на засадах новітніх досягнень науки і техніки.

Економіка розвивається завдяки новим наукомістким виробництвам і галузям. Прискореними темпами в них оновлюється основний капітал. Ці галузі і виробництва вирізняє низька матеріаломісткість продукції, відбувається її мініатюризація тощо. Швидко здешевлюється електронна техніка (на одиницю корисного ефекту). Це забезпечує її широке впровадження в усіх інших галузях виробництва.

Розвиток старих традиційних галузей щораз більше визначається застосуванням нових технологій, які ґрунтуються на інформаційно-електронній техніці. Інтенсифікація виробництва, з одного боку, спирається на зміни в його структурі, а з іншого, – зумовлює серйозні зміни в характері міжгалузевих зв'язків. Наприклад, за період 1985–1995 рр. темпи зростання японської економіки становили 4,2% у рік, потреби ж у сталі залишилися на рівні 1985 р., а в нафті зменшилися на 18%. Головна причина цього, на думку японських фахівців, – електронна революція. За той же період зростання обсягів виробництва електроніки і пов'язаних із нею галузей становило 14% у рік, виробництво інтегральних схем збільшилося в 380 разів.

У США за період з 1985 по 1994 рр. темпи приросту промислової продукції становили 2,6%, а виробництво наукомістких галузей (комп'ютери, офісна техніка, засоби зв'язку, медичні інструменти й устаткування) зростало на 12% за рік. Водночас обсяг сукупного виробництва в таких традиційних галузях, як суднобудування, сільськогосподарське машинобудування, чорна і кольорова металургія, будівництво, добувна промисловість і перевезення на залізничному транспорті, зменшився за 1984–1995 рр. на 38%. У промисловій продукції частка наукомістких галузей у США зростає із 33% у 1980 р. до 39 у 1987 і до 43% у 1995 р., у Японії, відповідно, – із 31 до 36 і 41%, у ФРН – із 23 до 31 і 36% [10].

Отже, фундаментальним положенням сучасного соціально-економічного і політичного менеджменту є визнання того, що сьогодні науково-технологічні інновації відіграють вирішальну роль у формуванні і підвищенні конкурентоспроможності виробництва.

Відповідно, проблема підвищення конкурентоспроможності у всьому розмаїтті її аспектів стосується практично всіх сторін життя суспільства й з огляду на це постійно перебуває в центрі уваги державних діячів і ділових кіл усіх розвинених країн світу. У США, наприклад, при президенті створений відповідний спеціальний комітет, а в 1988 р. Конгрес США ухвалив “Комплексний закон про торгівлю і конкурентоспроможність”.

Дослідження розвитку інноваційної політики провідних країн світу дає змогу виділити такі напрями підвищення конкурентоспроможності продукції для фірм, промислових асоціацій, державних організацій, чи країн: зростання продуктивності праці та якості продукції внаслідок удосконалення виробництва та технічних нововведень; поліпшення підготовки та перепідготовки кадрів; розвиток методів стратегічного планування, управління, НДДКР та інвестиційних програм; підвищення якості проектування нових виробів; ефективне запровадження програм конверсії виробництва; поліпшення якості споживчого сервісу та ремонтно-технічного обслуговування; розвиток прогресивних видів виробництва та експортної бази.

Аналіз стану розвитку інноваційної діяльності в Україні дає змогу зазначити, що останніми роками понад 80% підприємств не займаються інноваційною діяльністю та не впроваджують інновацій і їх питома вага з 2002 р. постійно зростає. Зокрема, частка підприємств, що займалися інноваціями зменшилася з 18% у 2002 р. до 11,9% у 2005 р. Водночас питома вага підприємств, що впроваджували інновації за цей ж період зменшилася з 14,6 до 8,2%. Проте до інвестиційно-інноваційної діяльності більш сприйнятливими виявилися великі промислові підприємства. Роботи, спрямовані на підвищення технічного рівня виробництва і продукції, у 2000 р. здійснювало 1 491 промислове підприємство, що на 8,4% більше, ніж у 1999 р., а їхня частка у загальній кількості підприємств зросла з 13,5 до 14,8%. Однак в цілому питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації станом на 1 жовтня 2006 р. становила 9%.

Отже, рівень використання інновацій українців незадовільний. В Україні проблема конкурентоспроможності вітчизняної продукції значно гостріша, ніж у промислово розвинених державах. Про це свідчать, зокрема, такі факти. За результатами аналізу статистичних даних Держкомстату України й ООН, виконаного фахівцями Інституту прогнозування НАН України, Україна сьогодні має низький рівень конкурентоспроможності машинотехнічної й іншої наукомісткої продукції (тільки в 1,8% створених зразків їхній технічний рівень перевищує світовий); незначні розміри експортного потенціалу (експорт продукції, що припадає на душу населення в Україні, становить 0,2–0,3 тис. дол. США, тоді як у розвинених країнах – 2,0–5,6 тис. дол.), низький рівень “інтелектуалізації” експорту (у структурі експорту України понад 80% займають сировина і напівфабрикати).

Узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду у вирішенні завдань з досягнення конкурентоспроможності виробництва свідчить, що ця проблема за важливістю і складністю належить до національних, які потрібно вирішувати на всіх рівнях управління економікою і насамперед – на загальнодержавному. Однак в Україні досі не вживають на національному рівні будь-яких спеціальних заходів для вирішення цієї проблеми. У державі нема закону, що регламентував би правові основи зусиль з підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції і послуг на різних рівнях управління, немає навіть концепції державної політики із забезпечення конкурентоспроможності і відповідної програми Уряду, що визначали б головні цілі, напрями, принципи, форми і методи її втілення. Потрібна також відповідна законодавча й інституційно-організаційна база державної підтримки і стимулювання підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції (послуг).

Розрахунок індексу конкурентоспроможності країн відповідно до The Global Competitiveness Reports 2004 р. проводився для 104 країн світу, а у 2005 р. вже для 118 держав. Згідно з цими дослідженнями Фінляндія, в якій після вступу до ЄС спостерігалися значні й сталі зміни в економіці, посідає перше місце в світі за рівнем міжнародної конкурентоспроможності. Серед країн, що приєдналися до ЄС у 2004 р., лідером є Естонія (у 2004 р. та 2005 р. посідала 20 місце зі значенням індексу GCI – 5,08 і 4,95 відповідно), серед європейських країн, які не є членами ЄС, найкращі показники має Норвегія (6 місце, значення індексу – 5,56).

Під час дослідження виявлено, що в економіці України останніми роками відбулися зміни, які свідчать про досягнення певного ступеня макроекономічної стабільності (перша складова GCI). Так, за даними Державного комітету статистики України, період 2000–2004 рр. характеризувався сталим зростанням макроекономічних показників, а саме: порівняно з 2003 р. у 2004 р. реальний ВВП зріс на 12,1%; обсяг промислової продукції – на 12,5%; виробництво сільськогосподарських продуктів в усіх категоріях господарств – на 19,1%; реальні доходи зведеного бюджету – на 10,4%, державного – на 17,1%; у січні-листопаді 2004 р. порівняно з відповідним періодом 2003 р. номінальні доходи населення збільшилися на 21,7%; реальна заробітна плата за рік зросла на 23,8%. За 11 місяців 2004 р. експорт товарів збільшився на 42,7% порівняно з відповідним періодом 2003 р., імпорт – на 28,2%. За 9 місяців 2004 р. обсяг прямих іноземних інвестицій зріс на 14,9% порівняно з аналогічним періодом 2003 р. [4].

У 2005 р. порівняно з 2004 р. реальний ВВП зріс на 2,4%. Найбільше зростання валової доданої вартості у 2005 р. спостерігалось у транспорті на 8,1%, добувній промисловості на 4,4%, обробній промисловості на 3,0%. Приріст виробництва промислової продукції за 2005 р. порівняно з 2004 р. склав 3,1% (у 2004 р. – 12,5%), у тому числі в обробній промисловості – 3,0% (у 2004 р. – 14,6%), у добувній промисловості – 4,4% (у 2004 р. – 4,1%), на

підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – на 2,9% (у 2004 р. – зменшення на 1,1%) [11].

Щодо другої складової індексу конкурентоспроможності – індексу суспільних інститутів, який відображає насамперед досконалість законодавства, прозорість діяльності політичних інституцій і рівень корупції в країні, то останні політичні події, що відбулися в Україні, дають підстави стверджувати, що країна має позитивні зрушення і в цій сфері. Про рівень розвиненості українського законодавства, зокрема, свідчить той факт, що станом на 01.01.2005 р. в Україні було гармонізовано з європейськими нормами, затверджено й уведено в дію 2203 національні стандарти й технічні правила. З 2001 р. в Україні ухвалено 61 закон і 40 підзаконних нормативно-правових актів, що розроблялися з урахуванням норм законодавства ЄС [6]. Проте в результаті ранжування за загальним індексом конкурентоспроможності Україна у 2004 р. посіла передостаннє серед країн Європи місце (а саме – 86, значення індексу – 3,27), за нею йдуть Сербія й Чорногорія (89 і 3,23 відповідно). Однак у 2005 р., на думку фахівців Світового економічного форуму, українському уряду вдалося покращити економічні показники країни внаслідок чого наша держава піднялася на дві сходинки вище.

Отже, на сучасному етапі розвитку економіки України значною перешкодою для підвищення потенціалу міжнародної конкурентоспроможності країни є відставання у сфері інноваційних технологій.

Якщо за радянських часів Україна була лідером серед союзних республік за кількістю запатентованих винаходів, що становило майже 40% загальної кількості усіх радянських патентів (за даними ЮНЕСКО, частка України у світовому інженерно-науковому потенціалі становила майже 7%), то на сучасному етапі Україна практично втратила свої позиції в інноваційній сфері. Про масштаби змін свідчить той факт, що частка України в світовому обсязі торгівлі наукомісткою продукцією становить приблизно 0,1% (відповідний показник, наприклад, для Росії – 0,3%; США – 36%). При цьому в експорті обробної промисловості України частка високотехнологічних товарів – лише 5%, тоді як навіть у Казахстані цей показник дорівнює 10%, у Росії – 13%, в ЄС – 17%; світовим же лідером є Сінгапур (60%) [7, с. 34].

Згідно з офіційною статистикою в Україні за 9 місяців 2004 р. частка підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, становила лише 10,1%, тоді як у США, Японії, Німеччині й Франції цей показник у середньому дорівнював 70–80%. За роки незалежності в Україні кількість втілених у життя технологічних нововведень зменшилась порівняно з 1990 р. приблизно вдвічі, причому серед них лише 2% відповідало світовому рівню. Крім того, в Україні простежується стійка тенденція до зменшення кількості впровадження нових прогресивних технологічних процесів: у 2003 р. цей показник був у 4,5 раза менший за відповідний у 1990 р. Упродовж 2004 р., як свідчать дані табл. 2, впроваджено 1 727 нових технологічних процесів і 769 нових видів техніки. За даними Інтернет-сторінки Державного комітету статистики України ці показники за 9 місяців 2006 р. становили 566 і 537 відповідно.

Таблиця 2

Інноваційна активність підприємств в Україні

Показники	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Кількість підприємств, що впроваджують інновації	2181	2002	1722	1655	1503	1376	1491	1503	1506	1120	958	810
Частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %	26,0	22,9	19,3	17,0	15,1	13,5	14,8	14,3	14,6	12,7	10,1*	...
Освоєно виробництво нових видів техніки	1181	1000	717	591	449	469	631	610	520	710	769	657
Кількість впроваджених нових технологічних процесів	3559	2936	2138	1905	1348	1203	1403	1421	1142	1482	1727	1808

*Дані за 9 місяців 2004 р.

Джерело: Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Консультант, 2005. – С. 352, 354; <http://www.state.gov.ua>; www.ukrstat.gov.ua.

Продукція українських підприємств оновлюється в середньому не менше ніж за 5 років, здебільшого зміст інновацій полягає лише в удосконаленні прототипу. У загальному обсязі інноваційних впроваджень частка справді нової продукції становить лише 4,1%.

Застосування високих технологій передбачає широке використання патентних інновацій (винаходів, промислових зразків, корисних моделей). Вони є внутрішнім стимулом виробництва, який дає змогу перейти від застарілої технології до нової, що прискорює технологічний і економічний розвиток та зростання добробуту населення. Однак, поглиблення економічної кризи, спад виробництва, ігнорування вимог науково-технічного прогресу на всіх рівнях господарювання призвели, відповідно, до глибокої кризи в сфері науково-технічної діяльності, до занепаду винахідницької творчої активності в Україні. Сучасний стан винахідництва не відповідає ані потребам, ані ресурсам України. Країна поступово втрачає найцінніше багатство – інтелектуальний

потенціал. Тільки за 1985–1997 рр. кількість винахідників і раціоналізаторів зменшилася з 1 027 тис. до 48 тис., тобто більше ніж у 21 раз. Кількість фахівців науково-технічного профілю становить близько 50% від рівня 1991 р. За даними Держдепартаменту інтелектуальної власності України на 1 млн грн., що витрачений на НДДКР, припадає лише 2,2 заявки на винаходи й 1,3 патента. Отримані роялті й ліцензійні виплати з розрахунку на людину у дол. США демонструють суттєвий дисбаланс між споживаними ресурсами й фактичною продуктивністю. В Україні цей показник становить 0,1 дол./люд., що менше, ніж, наприклад, в Естонії, яка заробляє 3,7 дол./люд. У Японії роялті та виплати становлять 81,8 дол./люд.; у Росії – 1,0 дол./люд.; у Швеції – 169,7 дол./люд.; у Люксембурзі – 274,8 дол./люд.; у США – 151,7 дол./люд.; у Німеччині – 45,7 дол./люд.; у Франції – 54,2 дол./люд. [16, с. 4].

Ефективне використання патентних інновацій – важливий чинник технологічних змін і переозброєння виробничої бази всіх галузей економіки. Останніми роками в Україні майже 90% використаних у промисловості винаходів, промислових зразків, корисних моделей тощо були освоєні в таких базових галузях, як машинобудування і металообробка (до 40%), металургія (до 20%), хімічна і нафтохімічна (10%), харчова (до 17%) і легка (до 5%) промисловості.

З кінця 1980-х років функціонування науково-технічної сфери України відбувалося за несприятливих соціально-економічних умов, що ще погіршилися в перехідному періоді вітчизняної економіки. Загострення макроекономічних проблем на рівні країни та на рівні підприємств і організацій, практично вилучили науку зі сфери державних пріоритетів. Заходи щодо приватизації, лібералізації цін, організації зовнішньоекономічної діяльності, інвестування економіки в більшості випадків відособлені від проблем технологічного відновлення основних фондів виробництва, розширення випуску наукомісткої конкурентоспроможної продукції, підвищення добробуту населення і якості життя.

Несприятливі соціально-економічні умови залишають результати науково-технічного потенціалу країни без попиту, науково-технічна діяльність продовжується не завдяки, а всупереч сучасним тенденціям соціально-економічного розвитку України.

Головним чинником такого становища є рівень фінансового забезпечення науково-технічної діяльності. Наукомісткість ВВП (частка обсягу науково-технічних робіт у ВВП, розрахована як відношення обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт організаціями і підприємствами України до ВВП країни) згідно з даними табл. 3 у 2000 р. становила – 1,16%, у 2001–2002 рр. – 1,11, а у 2005 р. – 1,13%

Таблиця 3

Основні показники діяльності науково-технічної сфери України

(на кінець періоду; млн грн.)

Показник	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт	652,0	2046,3	2432,5	2611,7	3597,4	4251,7	5160,4
у % до ВВП	...	1,20	1,19	1,16	1,35	1,23	1,21
Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій	709,3	1978,4	2275,0	2496,7	3319,8	4112,4	4818,6
у % до ВВП	...	1,16	1,11	1,11	1,24	1,19	1,13
Витрати організацій на виконання власними силами наукових та науково-технічних робіт	296,2	1636,3	2010,7	2153,7	2824,0	3538,4	4386,3
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	5452*	170070	204190	225810	267344	345113	424741
Видатки на освіту	3169,8	7086	9557	12269	14978	18333	26802
у % до ВВП	...	4,17	4,68	5,43	5,60	5,31	6,31

*трлн крб

Джерело: Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Консультант, 2005. – С. 350, 351.

Як і в попередні роки, пріоритетним є фінансування НДДКР за рахунок замовників, що у 2004 р. перевищило 50% від його загального обсягу, при цьому частка іноземного капіталу – 21,4%, що є значно вищим показником, ніж у розвинених країнах (наприклад, у Великобританії на іноземні джерела припадає близько 14,3%, у Франції – 8,3%, в Італії – 3,9%, в Японії лише 0,38%).

Щодо питомої ваги бізнесу у фінансуванні науково-дослідних робіт, то цей показник у 2001 р. найвищим був у Японії – 73%, у США – 66%, в ЄС-15 – близько 56%. Серед країн-претендентів на вступ до ЄС лідерами за обсягами отриманих від бізнесу інвестицій були Словаччина, Словенія й Чехія (майже 50% від загальних витрат).

Станом на 2003 р. у відсотках до ВВП уряд Сполучених Штатів витрачав на НДДКР майже в 1,4 разу більше, ніж ЄС (1,05% проти 0,77%). Як не дивно, але після приєднання в 2004 р. до ЄС нових членів цей показник майже не змінився і становив 0,76%, що навіть вище, ніж у Японії (0,71%) [18]. В Україні такий показник у 2003 р. не перевищував 0,4% [4].

Зменшення бюджетного фінансування науки в Україні знизило престижність цих сфер діяльності, призвело до відтоку понад 1 млн кваліфікованих фахівців, що спричинило технологічний застій і зниження індексу соціально-економічного розвитку країни. За останні п'ять років через зниження випуску наукомісткої і конкурентоспроможної продукції, про що свідчать дані, наведені у табл. 2 (наприклад, частка витрат на науку у

ВВП 1990 р. становила 3,1%, 1995 – 1,23, 2000 – 1,20 і у 2004 р. – 1,23%), Україна перемістилася згідно цього індексу з 44-го на 102-е місце у світі.

Практика “економізації” науки в промислово розвинених країнах свідчить про те, що її рентабельність (або віддача економіки) можлива, якщо вкладення у науку становлять більше 1,74% від ВВП.

Як підтверджує досвід інноваційного розвитку економіки в багатьох країнах, важливе значення має своєчасне відновлення технологічного устаткування на підприємствах. З огляду на це турбує той факт, що останніми роками на відновлення основних фондів в Україні спрямовують не більше 70% інвестицій, половину із них вкладають у харчові підприємства, і лише 11% – на випуск нової продукції. Однак понад 90% підприємств електроенергетики, промислових будівельних матеріалів, поліграфії, кольорової металургії практично не підвищують свого технічного рівня. Сьогодні тільки 1% інвестицій іде на підвищення технічного рівня приватизованих підприємств, що свідчить про прагнення їхніх власників до швидкого збагачення, навіть ціною виходу з ладу основних фондів.

Незаперечним є те, що головні принципи реформування науки в країнах із перехідною економікою повинні передбачати, насамперед, підвищення інвестицій на розвиток науки та НДДКР. Це підтвержене не тільки досвідом світового розвитку, а й також впливає з факту ключової ролі науки у формуванні інтелектуального ресурсу суспільства.

Як показали дослідження, проблеми в сфері інноваційної діяльності існують у більшості країн світу. Але для держав з перехідною економікою або тих, що розвиваються, є своя специфіка. Можна виділити три головні бар’єри на шляху ефективного впровадження нових технологій у цій групі країн: недосконала законодавча й інституційна бази для стимулювання динамічної підприємницької конкуренції; зменшення кількості бізнесменів, які з багатьох причин не бажають працювати на ринку високих технологій; низький рівень доходу на одну особу, що не стимулює інвестування в довгострокові проекти.

В Україні можна виокремити такі головні причини, що призвели до інноваційної кризи: потенціал екстенсивного розвитку в Україні все ще не вичерпаний. Зокрема, ризик втратити ринки збуту через торговельні обмеження є більшим, ніж через технологічну відсталість виробництва й гіршу якість продукції; період окупності інновацій все ще перевищує прогнозований період розвитку більшості українських підприємств; постійні зміни в органах влади заважають здійсненню послідовної інноваційної політики в країні; недосконалість інституту інтелектуальної власності, тому розробники не мають змоги захистити свої майнові інтереси, що зменшує привабливість інноваційної діяльності; обмеженість доступу до кредитних ресурсів через надання їх на короткий термін і під високі проценти, недостатність і ускладненість залучення фінансових ресурсів під впливом несприятливого інвестиційного середовища.

Крім того, головними причинами досить повільного відновлення розвитку інноваційної діяльності в Україні є такі: недостатня кількість обігових коштів у підприємств; відсутність коштів у замовників проектів; високий рівень кредитних ставок; недосконалість законодавчої бази з питань інноваційної діяльності; відсутність у багатьох випадках сировини; недостатній попит на продукцію; відсутність інформації про ринки збуту.

Країни з високими доходами на одну особу вкладають у розвиток знань майже стільки ж коштів, скільки й у виробниче устаткування. Сьогодні у формуванні ВВП країн ОЕСР частка компаній, які будують діяльність на результатах, досягнутих у “секторі знань”, становить приблизно 50% порівняно з 45% у 1995 р. Ці компанії концентруються в галузях обробної промисловості з високою і середньою часткою наукомістких виробництв, а також у таких сегментах сфери послуг, як фінанси, страхування і зв’язок.

Найбільші показники наукомісткості (відношення витрат на НДДКР до обсягів продажу) мають компанії фармацевтичної промисловості, а також ті, що виробляють засоби зв’язку і надають послуги в цій галузі, виготовляють програмне забезпечення. За загальним розміром наукових витрат (останні дані за 1996 р.) світовими лідерами є американські корпорації “Дженерал Моторз” (9 млрд дол. США), “Форд” (7 млрд дол.), “ІВМ” (4 млрд дол.). Кожна витрачає на науку на порядок більше, ніж Україна з державного бюджету.

Усі розвинені країни і нові індустріальні держави за останні 20 років активно провадять політику податкового стимулювання науки, адресовану приватному сектору. Уряди окремих країн, використовуючи різні податкові знижки на суми коштів, вкладених компаніями в дослідження і розробки, вводячи ці пільги тимчасово або постійно, звичайно домагаються бажаного результату – зростання витрат на дослідження, що компенсує втрати бюджету від недобору податків. Найсуттєвіші результати досягнуті в тих країнах, де закон установлює високі і чинні тривалий час пільги [3, с. 43].

У Великобританії, США і Франції технологічна політика, як звичайно, має цільову орієнтацію, тобто вона побудована “уніз”, сформульовано чіткі цілі на національному рівні, що часто припускає, насамперед, забезпечення обороноздатності країни; у цьому разі фінансові ресурси концентруються лише в невеликій кількості великих фірм. В усіх трьох країнах державна підтримка досліджень зосереджена більше в оборонній сфері, ніж у цивільній.

Інший підхід у таких країн, як Німеччина, Швейцарія і Швеція. Ці держави орієнтуються, насамперед, на ринок, пристосування до запитів споживачів, забезпечення гнучкості. Головна мета технологічної політики у цьому випадку полягає в сприянні інноваційним процесам шляхом надання різних видів державної допомоги у таких напрямках, як підготовка фахівців, створення промислових стандартів, покликаних підвищити якість нових технологій і сприяти їхньому поширенню.

Міжнародне бюро Світової організації інтелектуальної власності (СОІВ) здійснило низку досліджень, предметом яких стало узагальнення прогресивних форм і методів державного стимулювання інноваційної діяльності у розвинених країнах. Серед них можна виділити такі три групи:

- пряма фінансова підтримка інноваційних процесів, що полягає в безпосередньому фінансуванні перспективних наукомістких виробництв за кошти бюджету; надання безпроцентних чи пільгових позик і грантів; державне замовлення на інноваційні продукти; державні виплати провідним науковим закладам і науковцям;
- фіскальні пільги для підприємств-інноваторів, а саме: пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації; податковий кредит; податкові пільги для вищих навчальних закладів, наукових установ і організацій в обсягах і напрямках, визначених чинним законодавством; відтермінування чи звільнення від сплати імпортного мита тощо;
- інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій.

Щодо України, то державне регулювання полягає у внесенні змін до чинних законів про наукову, науково-технічну й інноваційну діяльність у зв'язку з набуттям чинності новими Цивільним і Господарським кодексами України; у розвитку й підтримці системи освіти в країні; створенні державної інформаційної інфраструктури; здійсненні контролю за розвитком в Україні пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; створенні державного інноваційного фонду, фінансово-кредитних компаній, венчурних фондів тощо.

У цілому до пріоритетних напрямів інноваційної політики в розвинених країнах світу, спрямованих на оптимізацію науково-технологічних показників, належать такі:

- розроблення й удосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, механізмів її стимулювання, системи інституційних перетворень і захисту інтелектуальної власності в інноваційній сфері;
- створення системи комплексної підтримки інноваційної діяльності;
- розвиток інноваційної інфраструктури, у тім числі таких систем як експертизи, фінансово-економічної, виробничо-технологічної підтримки, сертифікації розробок, підготовки кадрів;
- розвиток малого інноваційного підприємництва за допомогою формування сприятливих умов для створення й успішного функціонування малих високотехнологічних підприємств і надання їм державної підтримки на початковому етапі діяльності;
- удосконалення конкурсної системи добору інноваційних проектів і програм;
- добір порівняно невеликої кількості найважливіших базових технологій, що мають вирішальний вплив на підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції;
- впровадження технологій подвійного використання.
- Останніми роками розробили й активно використовують такі методи реалізації інноваційної політики:
- формування інституційних і законодавчих умов для позитивних змін в інноваційній сфері;
- державна підтримка і стимулювання інвесторів, що вкладають кошти в наукомістке, високотехнологічне виробництво, унаслідок уведення пільг (у тому числі податкових), державних гарантій і кредитів (під заставу);
- удосконалювання податкової системи з метою створення сприятливих умов для інноваційної діяльності;
- зовнішньоекономічна підтримка, що передбачає створення умов для формування спільних з іноземними партнерами підприємств із випуску національної наукомісткої продукції та її реалізації на зовнішньому ринку;
- забезпечення в закордонних кредитних лініях квот для розвитку інноваційної інфраструктури;
- консолідація зусиль органів державної влади і приватних інвесторів;
- розвиток лізингу наукомісткого унікального устаткування;
- виділення прямих державних інвестицій для реалізації інноваційних програм і проектів, що є загальнонаціональними.

Науково-технічну політику промисловості розробляють за трьома найважливішими напрямками орієнтуючи виробництво на: виготовлення нових промислових товарів; швидке технічне оновлення продукції; випуск промислових товарів, які користуються високим попитом.

Державне стимулювання інноваційної діяльності в Україні повинне орієнтуватися на розвиток і збереження конкурентних переваг, насамперед, у тих галузях, де вони уже набулі: літакобудування, ракетобудування, металургія, хімічна, сільськогосподарська тощо. Кошти, отримані від реалізації продукції цих галузей на зовнішніх ринках, слугуватимуть ресурсом, що сприятиме розвитку в Україні напрямів, які мають найвищий конкурентний потенціал: інформаційні технології й засоби зв'язку, охорона здоров'я, біотехнології, екологічно чисті продукти, енергетика, нанотехнології, транспорт тощо.

Отже, аналіз тенденцій розвитку світового господарства дає підстави стверджувати, що головне завдання розвитку економіки України у найближчий час – трансформація моделі економічного зростання (перехід до інноваційного – інтенсивного, а не екстенсивного, як досі, типу розвитку) і зміна характеру розвитку із мобілізаційного на революційний з урахуванням глобальних змін на міжнародному ринку. Значення такої трансформації зумовлене комплексом проблем, які у світі вирішують за допомогою інновацій. Передусім, це завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів економічного зростання, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку за допомогою забезпечення необхідних темпів оновлення продукції і

технологій, збільшення експорту високотехнологічної продукції в його загальній структурі, поступового забезпечення потрібних темпів імпортозаміщення, ефективного використання всіх необхідних ресурсів – матеріальних, фінансових, природних, людських.

Функцію формування умов максимального сприяння розвитку пріоритетів науково-технічного зростання повинен виконувати організаційно-економічний механізм реалізації пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу, що оптимально поєднає економічні й адміністративно-правові форми та методи державного регулювання.

На особливу увагу в цьому разі заслуговують галузі високих технологій в Україні – літако- та ракетобудування, комп'ютерна техніка, суднобудування, телекомунікації, біотехнології та ін. Вони можуть стати базовими галузями складних виробничо-територіальних технологічних комплексів, що реально претендують вийти на світовий ринок. Розвиток таких комплексів на чолі з підприємствами-лідерами повинен стати головним змістом цільових комплексних програм і загалом програми соціально-економічного розвитку України на перспективу.

З метою залучення іноземних інвесторів до співпраці з українськими підприємствами необхідно розробити таку законодавчу базу і доповнити чинну, яка передбачала б низку пільг для інвесторів, що мають намір вкладати кошти саме в розвиток наукомістких галузей. Скажімо, в Росії діє декілька фондів підтримки інноваційних заходів за сприяння великих іноземних позичальників. Зокрема, засновниками Російського технологічного фонду, мета діяльності якого – фінансування науково-технічних розробок, є Європейський банк реконструкції та розвитку, Ротшильд-банк та Хамбрус-банк з Великобританії, фінський національний фонд досліджень "Сітро".

Нарешті, з огляду на значну частку в економіці України підприємств військово-промислового комплексу (ВПК), на яких переважно і зосереджені наукомісткі виробництва та високі технології, потрібно особливу увагу приділити розробленню механізму використання технологічних досягнень ВПК у цивільній сфері на засадах інтеграції цих секторів економіки.

За експертними оцінками, передача технологій із військово-промислового в цивільний сектор економіки дасть змогу економії коштів тільки внаслідок того, що відпадає потреба проведення багатьох НДДКР. Завдяки розширенню випуску технологічного устаткування, створення нових матеріалів зекономиться до 30–55% усіх цільових витрат у цій сфері; зокрема, тільки витрати на наукові розроблення можна зменшити на 15–25% [12, с. 48].

Крім того, доцільно сконцентруватись на розробленні програм підтримки венчурних фірм, передбачити законодавчо закріплене право користування досягненнями НДДКР суб'єктам інноваційної діяльності. З урахуванням зарубіжного досвіду, необхідно зосередитись на створенні передумов для розвитку інноваційного бізнесу, зокрема, через формування інноваційних банків, фондів, системи ринків цінних паперів, покликаних забезпечити функціонування інноваційної діяльності на підприємствах і збільшити обсяги інвестицій в економіку держави.

Правильний вибір пріоритетів державної науково-технічної політики і програмно сформульоване державне замовлення галузевій науці будуть найважливішими для ефективного використання науково-технічного потенціалу ВПК у разі відновлення промислової бази України на сучасному етапі економічних реформ. Перехід до динамічного економічного розвитку в Україні можливий за орієнтації науково-технічного прогресу на створення ресурсо-, енерго- і водоощадних технологій. Головним пріоритетом має стати використання наукомістких технологій з поступовим витісненням ресурсомістких, а також з відповідною зміною пріоритетів у структурі зовнішньої торгівлі – від переважаючого експорту природних ресурсів у бік його збільшення за рахунок високоякісної наукомісткої продукції.

Світова економіка зазнає циклічних коливань через зміну технологій з наступним підвищенням конкурентоспроможності виробництва, поглибленням інтеграції. Тому інновації відіграють вирішальну роль у циклах економічного розвитку, становлять основу перетворень соціально-економічних систем, визначають темпи і масштаби економічних процесів. Не випадково нововведення стали одним з основних чинників конкурентоспроможності національних економік.

Серед чинників, які визначають конкурентоспроможність національної економіки, дедалі більшого значення набувають такі конкурентні переваги, як рівень технології, якість інноваційних систем, ефективність використання людського капіталу, інституційне середовище тощо. Рівень конкурентоспроможності багатьма вченими розглядається як результат функціонування національної системи, урахуовуючи поряд з економічними характеристиками соціологічні, політичні та правові.

Формування дійсно конкурентного потенціалу має відбуватись завдяки послідовному курсу, спрямованому на постійне створення конкурентних переваг українському товаровиробникові порівняно з зарубіжними. І саме динамічний інноваційний процес веде до отримання конкурентних переваг вищого порядку, забезпечує економіці стійкі позиції на міжнародних ринках протягом тривалого періоду.

1. Александрова В.П. Исследование методов стимулирования перехода к ресурсосберегающим технологиям. // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. – 1999. – №3. – С. 149-157.
2. Гуревич А. Готова ли Украина к высшей экономической математике // Зеркало недели. – 1999. – № 29. – С. 8.

3. Иванова Н. Инновационная сфера // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 8. – С. 43-48.
4. Інтернет-сторінка Державного комітету статистики України. – <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Інтернет-сторінка Євростат. – <http://www.eurostat.com>
6. Інтернет-сторінка Міністерства юстиції України від 28.01.2005 р. – <http://www.minjust.gov.ua/>
7. Ковалев С. Это вряд ли ... // Бизнес. – 2004. – №39. – С. 34.
8. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
9. Лебедева Е. А. Венчурные фирмы в США // Вопросы изобретательства. – 1990. – № 8. – С. 54–58.
10. Осыка А.П. Экономические и организационно-правовые проблемы инновационной деятельности. Монография. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 1999. – 368 с.
11. Основні показники економічного та соціального розвитку України. Інформація Міністерства економіки України. – http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/info_boxes;jsessionid=1AAEAFD1389321A5518C07FDC82B25C1?art_id=38501&cat_id=38506
12. Пименов В.И. О реформировании российской промышленности на базе использования научно-технического потенциала оборонного комплекса // Вестник машиностроения. – 1999. – № 9. – С. 47-51.
13. Портер М.Е. Стратегія конкуренції. – К.: Основи, 1997. – 243 с.
14. Приतिकіна О.Л., Стасюк Ю.М., Щипанова О.В. Інноваційна політика України та інтеграція до ЄС // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 36-43.
15. Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні: Постанова Верховної Ради України від 16.06.2004 р. // Ліга Закон. – <http://www.liga.net>
16. Семиноженко В. Україна в координатах постіндустріального світу // День. – 2004. – № 185 (1923). – С. 4.
17. Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 160 с.
18. Towards a European Research Area: Science, Technology and Innovation. Key Figures. – 2003-2004. – <http://www.eurostat.com>

INNOVATIVE-INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE AND COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY

Krupka Ihor

Ivan Franko National University of Lviv, Prospect Svobody 18, UA – 79008, Ukraine

The bases of functioning and feature of development of innovative-investment activity in Ukraine in the conditions of forming of global economy, experience of activity in foreign countries are considered. The necessity of activation and strengthening of control of efficiency of innovative-investment activity as a factor of providing of competitiveness of national economy are grounded.

Keywords: investments, innovation, innovative-investment activity, competitiveness of national economy.